

ELTÖRÖTT A MÉCSES...

(VÁZLAT, KISREGÉNYHEZ)

Szöke, kék szemű kisiú volt Ambruska. Mikor mosolygott, apró gödröcskék lyukadtak pofiján. A felnőttek barackot nyomtak a fejére ilyenkor, és nevetve mondták: „Ott folyik ki a kávé, ha iszod...?!” Ambruska nem szerte, ha ilyet mondanak, és hiába törte buksiját, nem tudta, hogy mi jó van abban, ha barackot adnak a fejére — pedig az neki fáj is. Komolykodva összeráncolta homlokát, és megfogadta, hogy ezután sohasem fog mosolyogni, de még csak kávét se iszik! Az édesanyja mesélte neki egyszer, hogy azért lett ilyen furcsa különc neve, mert a nagyanyja így akarta. „A fiad az Ambrus nevet kapja, az öregapja nevét. Annak is fönn kell maradnia!” Édesanyjának sehogyan sem tetszett ez a név, még szépen sem lehet becézni, de a parancs ellen nem tiltakozhatott. Így aztán Ambrusra keresztelték a csöppséget, így örökölte a nagyapja nevét, akinek apró bajuszkája volt, és ha megpuszilta a kisiú a nagytatát, nevetnie kellett, mert csiklandozta.

A nagy tata néhány holdas parasztember volt, egy kis szőlővel és sok jókedvvel, szeretettel. Ha meglátogatta kisinokája, mindig titokban a kezébe nyomott néhány fillért cukorkára vagy édes bocskorszíjra. Cserébe azt füllentette egyszer Ambruska a nagymamának, hogy a nagy tata nem is ivott sok bort a kocsmában, csak egy keveset, de az semmi volt, azt ő is meg bírta volna inni. Ambruska úgy érezte, hogy mindenkinél jobban szereti a nagytatát, de ezt nem merete mondani otthon. Őt úgy tanították mindenütt, hogy legtöbb hálaival a szüleinknek tartozunk, és őket kell a legjobban szeretni, mert azok ruhát vesznek nekünk, ételt adnak, és csakis értünk dolgoznak. Ambruska ezt elhitte, mert úgy gondolta el, hogy amit a felnőttek mondanak, az mind igaz. Ha majd felnő és nagy lesz, akkor ugyanilyeneket mond ő is a kisgyerekeknek, mert azok kis buták még. Ha névnapkor vendégség volt náluk, a sógor bácsiék, aki olyan bűdös szivart szívott, vagy mások is, a keresztapáék, aki mindig berúgott addigra, mire elmentek, és azok magukkal hozták a lányaikat, ráparancsolt az édesanyja, hogy csöndben társasjátékozzanak a sarokban! Pedig neki nem is nagyon volt kedve játszani, de muszáj volt, mert ilyenkor azt mondták, hogy a gyerekek hallgas a neve! De nem haragudott ezért, mert tudta, hogy hiába figyelne oda, hogy mit beszélnek a felnőttek, úgyse értené — hát társasjátékozott. Előszedte az összes játékot, mert a lányok ilyenek mindig, mindent kiszedettek vele a fiókból, aztán mindent szanaszéjjel hagytak. Egyedül kellett összepakolnia, miután álmosan elmentek, mert a kislányok ilyen nyafkák — ezért borzasztóan haragudott is rájuk!

Meg azért is dühös volt, ha a nők simogatták és végigpuszították, hogy milyen helyes, komoly kisiú, és ha mosolyog, mintha kislány lenne! Az egyik néni megfogta a kezét, hogy elviszi hozzájuk, az ő fiuknak — neki úgyszólván kislánya van, és szeretne egy olyan szép és szofogadó kisiút, mint Ambruska. „Nem... én nem mehetek...” — görbölt el a szája Ambruskának, és szípgott pirulva. „Tessék engemet elereszteni... én itthon akarok maradni...” — pityeredett el, és nagyon mérges lett a felnőttekre, mert azok csak nevettek rajta. A sógor bácsi még meg is fricskázta a fülét erősen: „Mi az, legény, talán csak nem picsogsz...?!” — és ő is nevetett, hogy majdnem kiesett a fogai közül a bagó. Ambruska elmajszolta két kezével a gyorsan legördült könnyeket, hogy megmutassa, nem is sír — de úgy hitte, hogy őmellette senki sincs, még az édesanyja vagy apja se, mert ők is csak mosolyognak.

Az oviba szeretett járni, de csak egy igazi barátja volt, a Pisti. Ővele mindenkit legyőztek, ha autóversenyzőst vagy katonásdit játszottak. De verkedni, birkózni azt nem szeretett. Úgy érezte magában, hogy nem is tudna.

Pedig nem volt vézna, nyápic fiú: otthon már néha segített anyjának a takarításban vagy a kertben gyomlálni. Sokszor kint volt a mezőn is az édesapjával meg a nagytatával. Aratáskor kiscipőjében friss vizet hordott az embereknek, és kötelet terített a kénéknek. Akkor nagyon boldog volt, és még a cipőjét is levetette a tarlón, mint az apja. Büszkén nevetve visszafelelt, ha kérdezték: „...Á... nem szúr az!” — pedig törte talpacskáját néha a göröngy. Az oviba egyszer azon veszekedtek, hogy kinek az apja a leg-erősebb, kinek az apja tud a legeslegtöbbet enni, kinek az édesapja a leg-bátrabb, még az oroszlánál is bátrabb! Akkor Ambruska nagyon mérges volt a többiekre, még Pistire is — az ő édesapját nem akarták semminek se nézni. Mindig azt mondták, hogy az semmi, amit ő csinál. De Ambruska nem hagyta annyiban. Meg akarta mutatni sírva is, hogy az ő édesapja a legnagyobb ember a világon! Esküdözve kiáltotta: „Az én apukám egy egész vekni kenyeret kap be egyszerre... Becsszavamra! Ha hiszitek, ha nem!... És ezt úgyse tudják utánacsinalni!...” — és törülgette elkeseredett könnyeit. Tudta magában legbelül, hogy nem igaz, amit mondott, de mégis úgy hitte, hogy az ő apukája ér annyit, mint a Pistié vagy mint a Kareszé is! Csak akkor csalódott benne, mikor egyszer minden ok nélkül felpofozta, csupán azért, mert ideges volt a temérdek munka miatt, ami felszaporodott. Ilyenkor hirtelen és gyorsan eljárt a keze, és olyan hangosan kiabált, hogy biztos az utcán is lehetett hallani. Ilyesmit ordibált: „Ördög bújjon beléd... gyere ide, mert széthasítom a fejedet... szíjat hasítok a hátadból, csavargó!...” Ekkor mindig megfogadta Ambruska, hogy soha többé nem fog megszólalni, és biztosra tudta, hogy reggelre úgyis meghal, és majd borzasztóan fogják őt siratni, és megbánja akkor az apja, amit tett.

Aztán karácsonyra szánkót, társasjátékot és narancsot hozott neki a Jézuska. Ilyenkor meg kellett puszolni a szülőket, és kellemes ünnepeket kívánni. A szentestén mindig úgy érezte, hogy most boldog, nyugodt mindenki. Édesapja is igyekezett mosolyogni, de hamar elaludt, még a száját is nyitva felejtette, úgy horkolt. De csak a nagy ünnepekkor volt ilyen, máskor csak kiabálás volt meg veszekedés.

Az édesanyja úgy akarta, hogy rangos iskolába kerüljön Ambruska és bátyusa: a belvárosiba íratta, a tanárgyerekek közé. Itt nagyon jól tanult Ambruska — az osztályfőnök néni, aki ki volt cicomázva és jó illata volt, ha közelhajolt, el volt ragadtatva. Különösen Ambruska csöndes magatartása tetszett mindenkinek, hogy nem szaladozik ricsajozva, csak ül hátratett kézzel, és okosan felel, ha szólítják.

Vasárnap szép ruhába öltöztette fiait az édesanyja. Szép fehér cipőt, zoknit, vasalt nadrágot és fehér kesztyűt kaptak. Így kellett menniük a templomba. Ambruska a fehér cipőt nem nagyon szerette, mert könnyen koszos lett — és ilyenkor is szidást kapott.

Ambruska a bátyusával játszott együtt — mindig csak lovaztak. Kis ostort csináltak ágból és madzagból, rövidke gyepelt — és trappoltak az udvaron, fuvaroztak homokot, szalmát — mikor mit. Legtöbbször ő volt a ló: bátyusa szeretett dirigálni, lovat hajtani. Ő tehette: sokkal erősebb volt Ambruskánál, neki vastkos lábai voltak, amikre mindig ráütött a nagytata és nevetve mondta: „Ha ilyen lábakon állna Magyarország, nem itt tartanánk!” Ezért aztán, ha ki is kapott a bátyusa, meg volt győződve róla, hogy őneki annyira nem fáj, mint neki, mert ő erősebb, ő vasgyúró, akiből talán díjbirkózó is lesz valamikor — és az ilyeneknek a verés nem fáj.

Ambruska az iskolába szeretett járni — ott nem esett szó arról, hogy a város szélén lakik, és hogy a szülei földművesek. Az iskolában ő is nyaralni a Balaton mellett volt, és már tömérek meséskönyvet olvasott. Azt nem merete mondani, hogy nem tudja, milyen a Balaton, és hogy még sohasem volt vakációzni, mert náluk nyáron dolgozni kell a földeken, mert az édesapja másik földet is akar venni, és arra kell a pénz. Azt sem merete mondani, hogy otthon alig van könyvük, mert a szülei nem szoktak olvasni, mert azok sohasem érnek rá ilyesmire, meg apa azt mondja: minek az — ott van a föld, dolgozni kell, nem pedig kényelmeskedni, olvasni! Így is nagyon sokszor leszidták már, ha olvasott: „Úgy látszik, borzasztó nagy már itthon a jólét!...” Ezeket sohasem merete volna mondani, félt, hogy kinevetik miatta — ezért hazudott, pedig érezte, hogy elpirul. De a tanító néni azt mondta nevetve, hogy az jól áll neki. Második félévkor az osztályfőnök néni mosolyogva kérte az ellenőrző könyvet Ambruskától, és példának állítva a többiek elé, beírta: „Ambruska közismereti tárgyából igen jó eredményt ért el, különösen számtanból, és ezért, valamint fegyelmezett magatartásáért dicséretben részesítem!” A kislány ezt otthon büszkén akarta mutatni, de annyit se szóltak hozzá, hogy jól van, fiam. Ezt otthon elvárták. A sógor bácsi megfricskázta nevetve a fülét: „Mi lesz belőled, öcskös...? Földesztergályos, mint az apád?! — Csak az ne legyél, fiam. Minden más, csak az ne!... Mérnök — az más. Manapság az megy — egy jó mérnöknek ma paradicsomi az élete, fiam, annak jövője van... Annyit keres, hogy dúskál a javakban...!” Ambruska nem nagyon tudta, mivel is foglalkozik pontosan egy mérnök, de már az akart lenni. Most már nem akart lovakat, teheneket, nem akart kapálni se, aratni se — pedig volt, amikor nagyon szeretete volna. Tervezni akart gépeket, hogy az embereknek könnyebb legyen a munkájuk, az édesapja ne káromkodjon olyan sokat a fáradság miatt, hanem gépekkel hamar elvégezze, amit kell. Úgy hitte, órá szükségük van az embereknek, hogy segítse őket. A tanító néni is mondta: „Azért kell tanulni, hogy minél többet tudjunk, és azáltal minél jobban segíthessünk azokon, akik ehhez a nagy hatalomhoz, a tudáshoz nem jutottak hozzá!” Ambruska ilyenkor mindig a szüleire gondolt, és megfogadta, hogy ő igenis, tanulni fog! Az évvárókon mindig kapott is jutalomkönyvet, mert jeles volt a tanulmányi eredménye és példamutató a magatartása. Ambruska ennek nagyon örült, csak azt nem szeretete, hogy az édesanyja eldicsekszik másoknak ezzel.

Harmadikos volt, amikor öngyilkos lett a nagytata. Az édesapjáék úgy beszélgették, hogy tökrészeg volt, meg hogy biztos rák betegsége volt, és így jobb volt előbb végezni, meg hogy lehet, hogy a földek miatt is, mert a térszbe kellett bemenni. Ő ott állt gyámoltalanul a ravatal mellett, és csak figyelte a kis bajuszkát, ami olyan érdekesen tudott csiklandozni. A temetésen látta az apját először sírni — nem is sírt ő, csak potyogtak a könnyei, és erős, kérges kezével letörölte őket. Mikor ezt látta Ambruska, nem bírta tovább — zokogni kezdett. Hazafelé menet belekapaszkodott apja nagyujjába, sokáig mentek így hallgatagon. Aztán fölemelte nagy kék szeméit, és jobban megszorította az ujját: „Apa... Vigyázz magadra... Nehogy úgy halj meg, mint a nagytata...!” Az apja nem szólt semmit, lehet, hogy nem is hallotta.

Később szerelmes lett Ambruska egy kislányba, az idősebb volt nála, már hatodikba járt. Írt neki egy levelet, de az anyja észrevette, elvette tőle, és megmutatta egy öreg néninek, aki mindig csak beszélgetni járt hozzájuk, és volt szakálla is. Ambruska beszaladt a kertbe, hátra a málna bokrok mögé, és sírt, mert szégyellte, hogy leleplezte az anyja, és félt, hogy most meg fogják látni, hogy nem is őket, hanem azt a kislányt szereti. Őt nagyon szeretete, mert kedves volt, és mert a folyosón az iskolában mindig együtt beszélgettek.

Úgy érezte, hogy Etuka viszonszereti, mert már levelet is írt neki, szép papírra. Ambruska ezt válaszolta: „Kedves Etukám! A leveled, amit írtál, nagyon jó volt. Én először is arról írok, hogy a kettőnk ügyét a Klárinak ne nagyon mondd. Tudom, Te is szeretsz. Ne haragudj, hogy vasárnap este nem kísértelek haza. Én megmondom nyíltan neked, hogy a kezedre pályázok. Ne vesszünk össze soha! A barátság öreg korunkig meglegyen köztünk! Én mások ellen is megvédlek. Tetőled függ, hogy feleségül veszek-e. Azért vagyok zavarban mindig, mert a Gabi is meg a Tibi is udvarol neked. És ha felnőttek leszünk, azok akkor is tetszeni fognak neked. Mindenesetre mindent meg vagyok képes tenni érted. Azt hiszem, te is amellet vagy, hogy feleségül vegyelek. Nagyon szeretlek. Azt hiszem, hogy érted lehetne továbbtanulni. Még egyszer mondom, tartsuk meg az igazi barátságot, és ne vesszünk össze. Az élet sorsa megfordulhat, de a mi sorsunk meg nem fordulhat. Ezzel buzdítom magamat, hogy minél jobban szeresselek. Most már befejezem a levelem. Én állítom, hogy nagyon szép lány vagy. Milliószer csókol . . . Ambrus . . .”

Aztán a kislány más fiúkkal beszélgetett a folyosón, más kísérte haza. Ambruska úgy érezte, hogy galádul becsapták. Rá se nézett a lányokra, csak néha pislogott a mindig nevető Etukára, de durcásan mindjárt el is fordult. Szégyellte magát, úgy hitte, meglopták valami olyasmivel, amivel neki egyszer el kell számolnia. De a felnőttek most is csak nevettek, csipkedve: „No, mi újság, kis vőlegény . . .?” Ő csak haragosan villogott összeráncolva szemöldökét, és csak azért se szólt hozzájuk.

Ekkor először írták be így az ellenőrző könyvbe: „Ambruska már nem annyira jó, mint volt, és a tanulásban sem igyekszik eléggé . . . Mi ennek az oka, tisztelettel kérjük a kedves Szülőtől?” Otthon kikapott, mikor aláíratta. „Mindened megvan, akasztófárávaló, csak az a dolgod, hogy tanulj, és szégyent hozol a fejünkre!” Akkor büntetésből minden délután két óra hosszát gyomlálni kellett a kertben. Amikor nem volt otthon senki, keresett egy erős madzagot, és hátul a szinben felakasztotta magát, hogy csak azért is megmutassa, mennyire igazságtalanul bántották az emberek. A spárga elszakadt, ő leesett, a térde kisebesedett. Este — mikor az anyja kérdezte — azt hazudta, hogy véletlenül megszúszott a lépcsőn.

Az év végén ismét kitűnő lett, könyveket is kapott. De már nem akart soha többé mosolyogni.

Nyáron történt, úgy estefelé. Ambruskát kiengedték a szülei játszani a térre. De ő nem szerette a téri fiúkat, azok csupa maszatosak voltak mindig, és már kicsi korukban csúnyákat mondtak és köpködtek.

Egyszer csak egy másik fiú ment melléje. Ismerte még az óvodából, tudta róla, hogy az apukája tolvaj volt, még a dutyiban is ült. Géza pedig, mert így hívták, mindig a téren csatangolt, állandóan, reggeltől estig. Nem nagyon szerette őt Ambruska. Géza odament, minden szó nélkül meglökte, hogy majd felborult, és nevetett. Nem szólt semmit Ambruska, csak ránézett ártatlanul, hogy ez miért volt, aztán visszahúzta térdét az álla alá, a turulózókra nézett. Ekkor Géza ismét meglökte és röhögött rajta: „Na, mi van . . . Begazoltál, kis öcskös . . .?” Ambruska fölnézett: „Miért bántasz, én nem bántottalak téged?” Géza csak vihogott, és újra lökdöste, főleg hátulról. „Na, mi van . . . gyáva vagy, mi? . . . Nem mersz kiállni . . . , mi? . . .” Ambruska igyekezett egyenesen ülni, érezte, hogy remegni kezd belül. „Ne lökdöss engem, én nem akarok verekedni . . . Hagyj békén! . . .” „Még hogy én lökdöslek, hát válogasd meg a szavaidat, te hülye!” — és Géza pofont adott Ambruskának, és leköpte. A nagyfiúk ekkor már abba hagyták a játékot, rájuk figyeltek, a két kicsire. Gézát biztatták, hogy verje meg Ambrust, mert az beszari, és az ilyet

meg kell tanítani kesztyűbe dudálni! Körbeálltak, és úgy röhögtek, úgy heccelték egymást. Ambruska érezte, hogy keservesen összeszorul a szíve, torokban érezte a kétségbeesett sirást, mert őt lökdösik semmiért, és azt akarják, hogy itt a téren, mindenki előtt verekedjen — pedig ő nem szeret, és nem is tud. Ökölbe szorította kezét, de nem akart visszaütni, hátha befejezi Géza a rugdosást. De az csak folytatta, most már jobban, erősebben rugdosta, pofozta Ambruskát, és röhögött közben, hogy egy gyáva alak, aki az anyja szoknyája mellé való, aki még vissza se mer ütni, mert beszari kis taknyos... A nagyok is röhögtek Gézán, uszították, hogy csak rúgjon, üssön, köpdössön. Néhányan még az is mondták, hogy a gyomrát üsse, mert az jobban fáj! Ambruska már majdnem sírt, de türtőztette magát, nem akarta, hogy kinevessék, csak fáj neki, hogy nem érti, miért kell neki túrni ezt, hogy így tesznek vele, de tudta, hogy nem rúghat vissza, mert ő nem bántotta Gézát. Behunyta szemét, leszorította fejét térdére, és csak nyelte-nyelte a keserű könnyeket, nem bánta, hogy lökdösik, rugdossák — szeretett volna a föld alá süllyedni, meg akart halni szégyenében, kiáltani akart: hogy miért ilyen igazságtalanok vele az emberek, miért nem hiszik el, hogy ő nem tud verekedni, és nem szeret, miért nem hagynak neki békét, mikor csak nézte a játékot, nem bántott senkit, nem is akart, csak csöndesen figyelni... miért kényszerítik őt verekedni... miért kell verekedni... miért kell bántani egymást!

Ott volt Ambruska bátyusa is, aki ekkor már tekintélyt szerzett magának erejével a környéken. Egyszer megszólalt: „Öcsi, ne hozz már rám szégyent!” A körülállók egyre többen lettek, mindenki egy jó verekedést akart látni, és úgy gondolták, most kiélvezhetik magukat. Együtt kiabáltak Gézával, aki csak röhögött és újra köpdösni kezdett. Ambruska még várt, összeszorította a fogait, érezte, hogy nem bírja tovább — zúgott körülötte a többiek uszítása, oldalába erősen belerugtak, azt hitte, azonnal megöli ezt a fiút, mert igazságtalanul megtámadta! Aztán hirtelen kitört belőle a sírás, megfordult, elkapta a lábát Gézának, lerántotta a földre, nem nézett sehova, ütni-verní kezdte, és csak bömbölt keservesen. A tömeg ujjongva felüvöltött a váratlan fordulaton, végre látnak valamit! Néhány elöl álló fiú hangosan ordított, a zöme csak kéjelegve röhögött, hogyan öli egymást a két kicsi. Ambruska nem állt meg egy pillanatra sem, fáradhatatlanul ütött, nem törődött vele, hogy fáj a keze, nem törődött semmivel és senkivel, verte Gézát teljes erejéből, ahogyan csak bírta, nem hallotta már, hogy jajveszékelve, megadom magamat kiáltva üvölt bögvé alatta a fiú, nem bánta, hogy elszakadt az inge, nem bánt semmit, de semmit, csak azt tudta, hogy becsapták nagyon, és most meg kell valamit bosszulnia, valami olyasmit, amire semmi szükség nem volt, és mégis ilyesmire kényszerítették. Elkapta Géza kezét, megcsavarta, az alatta levő fiú tehetetlenül böggött, Ambruska érezte, hogy valami furcsán reccsen, de már nem tudott megállni, csak ütött-ütött. A tömeg egyre jobban lázba jött, most már Ambruskát biztatták, gúnyosan kinevették Gézát, a nagyszájút.

Aztán hirtelen abba hagyta Ambruska, felállt, és futott-futott, keresztül a téren, messze a hurrázó fiúk gyűrűjéből, hafafelé. Eszébe villant, hogy mit mondott a nagytata: „Az emberek hálátlanok, de alapjában véve szeretik egymást.”

Az úton csendesedett le, megállt, leült az árokpartra, sírva nézte elszakadt ingét, öklével törölgette maszatos arcát. Úgy érezte, végérvényesen magára maradt, és most már sohasem lehet megvarrni a szép inget, pedig új volt, és tudta, hogy nagyon kikap, ha hazamegy. Egy öreg bácsi állt meg mosolyogva mellette, megsimogatta szőke haját, és így szólt jóságosan: „... Miért lóगतod az orrocskád..., kisöreg... Eltörött a mécses...?”